

Hrvatsko-češka dvojezičnost na primjeru jedne obitelji iz daruvarskog kraja

Peter, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:642975>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)

PREDMET: Bilingvizam u obrazovanju i društvu

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Mateja Peter

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Hrvatsko-češka dvojezičnost na primjeru jedne obitelji iz daruvarskog kraja

MENTOR: doc.dr.sc. Vladimir Legac

Čakovec, 2016.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
Sažetak	4
Summary	4
UVOD	5
1. BILINGVIZAM	6
1.1. Definiranje pojmova	6
1.2. Podjela bilingvizma	7
1.3. Karakteristike jezičnog ponašanja bilingvalnih osoba	9
1.4. Tipovi dodira djeteta s dva jezika	10
1.5. Domene za održavanje manjinskog jezika	11
1.6. Podrijetlo bilingvizam	11
1.7. Rasprostranjenost bilingvizma	11
1.8. Sudbina bilingvizma	12
2. BILINGVIZAM U DARUVARSKOM PODRUČJU	13
2. 1. Grad Daruvar	13
2.2. Prodiranje češkog jezika u daruvarski kraj	15
2.3. Daruvar i češki jezik danas	16
3. CILJ STUDIJE I UZORAK	19
3.1. Cilj	19
3. 2. Uzorak	19
3.3. Instrument	19
3.4. Postupak	20
4. ANALIZA REZULTATA I DISKUSIJA	21
4.1. Roditelji – kuća	21
4.2. Intimni – vlastiti identitet	23
4.3. Slobodno vrijeme – društveni život – crkva	24

4.4. Mediji	25
4.5. Radno mjesto/škola - kupovina – susjedi	29
4. 6. Obrazovanje	30
4.7. Partner(ica).....	30
4.8. Stavovi prema stranim jezicima i učenju stranih jezika	31
ZAKLJUČAK	33
LITERATURA.....	35
Prilog.....	37
Kratka biografska bilješka.....	43
Izjava o samostalnoj izradi rada	44
Izjava o javnoj objavi rada	45

Sažetak

U radu se govori o samoj teoriji bilingvizma, podijeli bilingvizma, karakteristikama jezičnog ponašanja bilingvalne osobe, tipovima dodira s bilingvizmom te razlozima nastajanja bilingvizma. Nadalje, autorica govori o povijesti doseljenja Čeha u daruvarski kraj i njihovoj povijesti te dašnjim statističkim podacima Čeha u Hrvatskoj, ali i samom gradu Daruvaru. Ovim radom, autorica je željela istražiti je li njena obitelj, čeških korijena, dvojezična, tj. koristi li oba koda u većini domena. U istraživanju je rabljen upitnik Vladimira Legca (Legac, 2015) koji se sastojao od 32 pitanja te je sastavljen kako bi ispitaio sedam domena upotrebe jezika.

Ključne riječi: bilingvizam, prebacivanje kodova, češka nacionalna manjina u Hrvatskoj

Summary

The paper discusses the theory of bilingualism, types of bilingualism, characteristics of language behaviour of bilingual people, types of language contact of bilingual people and the reasons for the appearance of bilingualism. Furthermore, the author talks about the history of Czechs in the Daruvar region and gives current statistical data about Czechs in that region. The author wanted to find out whether her family, who has Czech roots, is bilingual or not. The study used a questionnaire (Legac, 2015) which consisted of 32 questions referred to Fishman's seven language domains (Fishman, 1966).

Key words: bilingualism, code switching, Czech national minority in Croatia

UVOD

Ovim je istraživanjem obuhvaćena obitelj iz daruvarskog kraja koja je rezultat migracija. Svi su ispitanici rođeni na spomenutom području, no životne okolnosti, mnoge od njih, natjerale su ih na napuštanje rodnog kraja. Kako su svi ispitanici rođeni na području češkog govornog područja, vrlo je vjerojatno da se ti isti mogu nazvati bilingvalnim osobama. Iz svega navedenoga, smatrali smo da bi bilo zanimljivo vidjeti je li ova obitelj i dalje dvojezična i u kojoj se mjeri koriste češkim jezikom. Za potrebe istraživanja korišten je upitnik Vladimira Legca (Legac, 2015) koji se sastoji od Fishmanovih sedam domena za održavanje manjinskog jezika.

1. BILINGVIZAM

1.1. Definiranje pojmova

Bilingvizam dolazi od latinske riječi *bilinguis* što bi u prijevodu značilo *u dva jezika*. Bilingvizam se definira kao govorenje dvama jezicima ili kao dvojezičnost. Američki Webster (Webster, 1994, str. 147) osim dvojezičnosti ističe da je to »*sposobnost vladanja jezikom ili otprilike jednaka sposobnost govorenja izvornoga jezika i još nekog drugog u uobičajenoj uporabi oba*«. Engleski rječnici primjećuju da je bilingvizam povezan s mijenjanjem kodova te da ga vezujemo uz određeni stupanj kompetencije. Ipak, oni su s ovakvim objašnjenjima jako neprecizni i mogu isključiti mnoge bilingvalne govornike. Nepreciznost proizlazi iz uspoređivanja jezične kompetencije u dva jezika s kompetencijom u prvome jeziku, a nemoguće je reći kakva mora biti jezična kompetencija nekog govornika u prvome jeziku. Isto tako i definiranje bilingvizma s "*uobičajena uporaba dvaju jezika*" (Webster, 1994, str. 147) može biti problematično jer u svijetu postoji mnogo ljudi koji znaju dva ili više stranih jezika, ali nemaju priliku služiti se njime. Stoga, mnogi su lingvisti osmislili različite definicije bilingvalnih osoba. Bloomfield je isticao važnost kompetencije i postavio ju je na najviši mogući stupanj jer je bilingvizam definirao kao "*kontrolu dvaju jezika kao izvorni govornik*" (Bloomfield, 1935, str. 56). Weinreich (Weinreich, 1953) ističe alternativnu uporabu jezika. On bilingvalnog govornika opisuje kao mjesto dodira dvaju jezika u kontaktu tako što taj govornik izmjenično upotrebljava ta dva jezika. Haugen (Haugen, 1953) je odustao od svoje stare i vrlo krute definicije prema kojoj bilingvalni govornik mora vladati sustavima dvaju jezika kao izvorni govornik već postavlja minimalan zahtjev da netko bude bilingvalna osoba, a to je upotreba nekoliko rečenica na drugome jeziku.

No ipak, bilingvizam je mnogo više od toga. Bilingvalna osoba nije suma dva monolingvalna govornika. Sam jezik nastaje unutar same kulture i dio je iste. Jezična obrada, osim jezične dimenzije, uključuje i kognitivnu i društvenu te se odvija na osobnoj, interpersonalnoj i društvenoj razini. Korištenje dva jezika donosi novu dimenziju jer se postavlja pitanje kako je bilingvalna osoba uopće naučila dva jezika ne miješajući ih.

U svijetu postoje ugledni stručnjaci koji, ono što većina drugih stavlja unutar jednoga pojma, razdvajaju na dva. Tako Hamers i Blanc (Blanc, Hames, 2000, str. 6) govore da je bilingvizam pojam koji se *»odnosi na stanje kada su u nekoj jezičnoj zajednici dva jezika u takvom dodiru da se rezultati tih dvaju kodova mogu upotrebljavati u istoj interakciji te da je veliki broj osoba dvojezičan«*. S druge strane, pojam bilingvalnost predstavljaju kao psihičko stanje pojedinca koji ima pristup barem dvama jezičnim kodovima kao sredstvima društvene komunikacije.

1.2. Podjela bilingvizma

S obzirom na ciljeve usvajanja drugoga jezika bilingvizam možemo podijeliti na pasivni ili receptivni, kod kojeg osoba razumije oba jezika, ali ih ne može govoriti ili ih ne želi govoriti. Kod aktivnog bilingvizma govornik i razumije i govori oba jezik, a kada govornik neravnomjerno vlada jezicima govorimo o asimetričnom bilingvizmu. S druge strane, apsolutan bilingvizam je kada govornik ima ravnotežu u oba jezika (u razumijevanju i govorenju). Kada govorimo o različitosti jezičnih kodova, razlikujemo horizontalni bilingvizam i vertikalni. Odnos stranih jezika u kontaktu, npr. hrvatski i njemački, engleski i urdu (pakistanski) nazivamo horizontalnom bilingvizmom. Vertikalni se pak bilingvizam *»očituje kao odnos različitih dijalektalnih idioma i standardnoga jezika unutar istoga materinskog jezika«* (Pavličević-Franić, 2003, str. 98). Zastupljenost bilingvizma u nekoj zajednici može biti individualna pa tako postoji individualni bilingvizam (Arap i u Čakovcu) ili pak kolektivna zastupljenost, tj. kolektivni, društveni bilingvizam (Česi u Daruvaru).

Postoji i podjela s obzirom na njegove psihološke dimenzije. Hamers i Blanc (Blanc i sur., 2000) psihološku dimenziju bilingvizma dijele pomoću sljedećih čimbenika: komeptencija u oba jezika, kognitivna organizacija govornika, dob usvajanja, prisutnost drugog jezika u zajednici, relativni status koji imaju oba jezika, članstvo u grupi i kulturni identitet. Kompetencija u oba jezika podrazumijeva balansirani bilingvizam kod kojega je govornik jednako kompetentan u oba jezika te dominantan bilingvizam gdje je govornik kompetentniji u jednom jeziku. Kognitivna

organizacija u govornika ima dvije dimenzije: za jedinicu oblika u oba jezika može postojati samo jedna konceptualna jedinica ili pak jedinica forme iz prvoga jezika ima svoju konceptualnu jedinicu, a ekvivalentna jedinica forme iz drugoga jezika ima opet zasebnu konceptualnu jedinicu.

Kao što je i spomenuto, važan čimbenik psihološke dimenzije bilingvizma je i sama dob usvajanja. Pod dječjim bilingvizmom smatra se, ako se oba jezika usvajaju do starosti od 10. do 11. godine. Kada se javlja usvajanje prije treće godine, tada se radi o simultanom ili istovremenom bilingvizmu, no ako dijete najprije usvoji jedan jezik pa tek nakon treće godine drugi, radi se o sukcesivnom ili naknadnom bilingvizmu. Djeca češće dolaze u dodir s drugim jezikom kasnije jer je malen broj djece koja odlaze u jaslice, tako da potomci mnogih članova nacionalnih manjina tek kasnije stupe u kontakt s drugim jezikom. Slična se stvar događa i s djecom migranta koja su duže izolirana od drugog jezika. Usvajanje drugog jezika između 11. i 17. godine starosti naziva se adolescentnim bilingvizmom, a sve kasnije, od 18. godine, odraslim bilingvizmom.

Jezici mogu biti različito zastupljeni u zajednici pa tako prema prisutnosti drugog jezika u zajednici razlikujemo endogeni bilingvizam gdje je drugi jezik prisutan, a termin egzogeni bilingvizam koristimo kada drugi jezik nije prisutan. Jezici mogu imati različite statuse. Ako su oba jezika pozitivno društveno valorizirana, tada govorimo o aditivnom bilingvizmu, a suptraktivnim bilingvizmom nazivamo situaciju kada je drugi jezik pozitivnije valoriziran tako da ima puno veći prestiž na teret prvog jezika. Zadnji čimbenik je članstvo u grupi i kulturni identitet. Kod bikulturalnog bilingvizma govornik se osjeća pripadnikom obiju grupa i obiju kultura. Akulturalni je bilingvizam kada se govornik osjeća pripadnikom drugog jezika (onog kojeg je kasnije naučio) i identificira se s kulturom toga novog jezika. Govorniku može biti nejasno kojoj jezičnoj grupi pripada i s kojom se kulturom identificira pa on spada u dekulturalni bilingvizam.

1.3. Karakteristike jezičnog ponašanja bilingvalnih osoba

»Karakteristike jezičnog ponašanja kod bilingvalnih osoba su prevođenje s jezika na jezik, biranje jezika te prebacivanje kodova« (Harding-Esch, Riley, 2003, str. 61-69).

Ubrzo nakon što razdvoje svoja dva jezika i postanu svjesna toga, *»djeca prevode s jezika na jezik kada primijete da je neka monolingvalna osoba u blizini i da ne može pratiti razgovor« (Harding-Esch i sur. 2003, str. 67-69).*

Isto tako bilingvalni govornik ima mogućnost koristiti jedan od dva jezika. *»Kada dođu u dodir s monolingvalnim govornikom, oni biraju jezik koji zna taj monolingvalni govornik, no ako se žele distancirati od njega, birat će svoj drugi jezik kako ne bi došlo do kontakta« (Grosjean, 1982, str. 136). »U razgovoru s drugim bilingvalnim govornicima izbor jezika ovisit će o sugovorniku, situaciji, temi, odnosno sadržaju diskursa, tipu vokabulara ili pak o interakcijskoj funkciji« (Grosjean 1982, str. 137). S obzirom na sugovornika, za izbor jezika najpresudnija će biti sugovornikova jezična kompetencija kako je bilingvalni govornik procijenjen (mnogi bilingvalni govornici nisu uravnoteženi, već im je jedan jezik dominantan). Još neki razlozi za prevlast jednog od jezika su: sklonost jeziku, intimnost, status sugovornika, stav prema jeziku, starosna dob sugovornika ili pak situacija.*

Prebacivanje kodova, odnosno s jezika na jezik, karakteristično je za bilingvalan govor tijekom jednog razgovora. Ono može uključiti samo jednu riječ ili frazu, dio rečenice, cijelu rečenicu ili nekoliko rečenica. Do prebacivanja kodova može doći zato što govornik osjeti jezičnu potrebu za nekom riječju čije im posebno, uže značenje, više odgovara govornoj situaciji. Može doći i do situacije kada ih jedna riječ potakne da nastave tim jezikom ili pak žele citirati nečije riječi.

1.4. Tipovi dodira djeteta s dva jezika

Prema Harding-Esch i Riley postoji više tipova dodira djeteta s dva jezika. Jedan od dodira je da roditelji govore različitim prvim jezicima te je jezik jednog od roditelja dominantan u zajednici. Tako se roditelji s djetetom, od samog rođenja koriste svojim prvim jezikom. Drugi tip dodira je kada roditelji, isto tako, govore svojim različitim prvim jezicima, a jezik jednog od roditelja je dominantan u zajednici u kojoj žive. Razlika je da se oba roditelja služe nedominantnim jezikom u kontaktu s djetetom koje je u potpunosti izloženo dominantnom jeziku samo izvan doma, a poglavito kada ono počne ići u dječji vrtić. Još jedan tip dodira je da oba roditelja imaju isti prvi jezik i njime se služe u govoru s djetetom, no žive u kraju gdje njihov jezik nije dominantan. Nadalje, roditelji mogu imati različite prve jezike koje upotrebljavaju u govoru s djetetom, no dominantan jezik u zajednici nije ni jedan od prvih jezika roditelja. Zadnji dodir je da roditelji imaju isti prvi jezik te *»žive u zajednici gdje je taj prvi jezik dominantan, no jedan od roditelja se u govoru služi nekim drugim jezikom«* (Harding-Esch i sur., 2003, str. 52-53).

Nakon što dijete razdvoji svoja dva jezika, jedan će od njih postati dominantan, no to ne znači da će uvijek isti jezik ostati takvim te će svaka nagla promjena s obzirom na izloženost jezicima utjecati na to koji će od dva jezika biti dominantan. Dominantnost jednoga od dva jezika uvijek je popraćena odumiranjem drugoga i dinamičiji razvoja u bilingvalne djece. 2004. godine napravljeno je istraživanje od strane Medved-Krajnović koja je u svojoj doktorskoj disertaciji sustavno pratila razvoj hrvatsko-engleskog naknadnog bilingvizma u jednog dječaka tijekom 15 mjeseci. U literaturi (npr. Seliger i Vargo, 1991) navode da do odumiranja dolazi u razdobljima dobre usvojenosti sustava drugog jezika, no Medved-Krajnović je to opovrgnula. Ova autorica otkriva da do odumiranja u jednome od jezika dolazi već na samome početku dvojezičnoga razvoja, odnosno tijekom minimalne usvojenosti sustava drugoga jezika (Legac, 2015).

1.5. Domene za održavanje manjinskog jezika

Da bi osoba održala manjinski jezik, ali i kako bi se vidjelo je li ona uopće bilingvalna, prema poznatom njujorškom jezikoslovcu Joshui Fishmanu, postoje domene za održavanje manjinskoga jezika (Fishman, 1966). On navodi ove domene za uporabu jezika: roditelji-kuća, intimni-vlastiti identitet, slobodno vrijeme-društveni život-crkva, mediji, radno mjesto-kupovina-susjedstvo, obrazovanje, suprug(a)-partner(ica), a te iste upotrebljene su u istraživanju.

1.6. Podrijetlo bilingvizam

Bilingvizam nastaje iz potrebe, kada ljudima nije dovoljan samo jedan jezik ili pak pojedinci ili grupe dolaze u situacije u kojima su primorani naučiti novi jezik. Kao najvažniji razlog tomu Grosjean navodi »*seobu grupe ljudi zbog vojnih, političkih, društvenih, ekonomskih, kulturno-obrazovnih razloga, nacionalizma, urbanizacije i sklapanja brakova*« (Grosjean, 1982, str 30). Seoba grupe zbog nekih od ovih razloga dogodila se i s Čehima.

1.7. Rasprostranjenost bilingvizma

Danas se u svijetu govori oko 6 – 7 tisuća različitih jezika. Kako je današnje suvremeno doba takvo da je potrebno mnogo komunikacije, to je doba nametnulo i potrebu za govorenjem dva ili više jezika. Nema točnih podataka o broju bilingvalnih osoba, no literatura govori da ih ima čak i do 70% (Oksaar, 2002), što monolingvalne govornike dovodi u manjinu. U Europi ova brojka nije začuđujuća jer postoje dvojezične autonomne regije (U Hrvatskoj Istra i Baranja; u Sloveniji Prekmurje i Istra, Gradišće i Koruška u Austriji; Katalonija, Baskija u Španjolskoj ...), bilingvalne ili višenacionalne države (u Europi: Belgija, Luxemburg, Švicarska; Kanada u Americi; Singapur u Aziji) ili je pak stvar o mješovitim brakovima.

Postoje mnoge krive predodžbe pa tako podatak je li u nekoj državi ili nekoj regiji samo jedan jezik službeni ili je to slučaj s više njih, ne mora nam dati točan podatak o broju stvarnih bilingvalnih osoba. Tanzanija je godinama službeno bila monolingvalna zemlja sa svahilijem kao službenim jezikom, no većina je ljudi bila višejezična. To je primjer i s Belgijom koja je službeno dvonacionalna država, no svega 15 % Belgijanaca su bilingvalni govornici (Valonci uče u školi flamanski, a Flamanci francuski više godina, no nikada ne nauče onaj drugi jezik niti se žele njime služiti). Nadalje, u Francuskoj je samo francuski jezik službeni jezik, no u zemlji živi velik broj Arapa koji se služe svojim materinim (arapskim) jezikom. Primjer je i Međimurje u Hrvatskoj koje slovi kao najjednonacionalnija regija. No, Legac je u svom istraživanju pronašao 52 bilingvalna učenika na području osam čakovečkih škola (Legac, 2015). Uz to, u Međimurju živi i velik broj Roma koji su isto tako dvojezični.

Iako bilingvizam može biti jednako prisutan u svim društvenim slojevima, sredinama i zanimanjima, on u stanovito vrijeme može biti u nekoj državi ili državama karakterističan samo za određene društvene slojeve. O tome nam svjedoče brojna svjetska i domaća književna djela, ali i stručna literatura. Bilingvizam je bio već dugo u prošlosti kao što je i sada prisutan među pripadnicima svih naroda, u različitim stupnjevima rasprostranjenosti. On može biti prisutan kako u monolingvalnim, tako i u bilingvalnim državama, na svim kontinentima i u svim porama društva.

1.8. Sudbina bilingvizma

Koliko postoji potreba za bilingvizmom, toliko će i on trajati. Ukoliko su u nekoj zajednici svi bilingvalni govornici, oni mogu odlučiti razgovarati samo jednim jezikom. Ovaj slučaj nazivamo pomakom jezika. Druga mogućnost je da se bilingvizam održi i bez potrebe za njime, no to se mora regulirati jezičnom politikom (npr. švicarski kantoni). Nadalje, mogući treći ishod je diglosija. U ovoj situaciji svaki od jezika će dobiti različitu funkciju tako da govornici imaju slobodnog manevarskog prostora za izbor. Jedan će se jezik koristiti kao institucionalni pa će

mu se dodijeliti formalne, obrazovne i religiozne funkcije, dok će se isti govornici, drugim jezikom, služiti u neformalnim i društvenim svrhama. Poznat slučaj je u Paragvaju gdje se španjolski koristi za formalne funkcije, a za neformalne i društvene guarani. Četvrta moguća sudbina bilingvizma jest u pidžinizaciji i potom u kreolizaciji. Do pidžinizacije dolazi kada pripadnici jedne jezične grupe počnu koristiti pojednostavljeni oblik jezika druge grupe i kada u taj jezik istovremeno ubacuju elemente svog jezika. Kada se taj drugi, i sada novi varijetet jezika, leksički i gramatički dodatno razvije te postane nečiji materinski jezik, onda novonastali varijetet ili novi jezik zovemo kreol. Primjer su stanovnici na Haitiju koji većinom govore neku vrstu francuskoga kreola.

2. BILINGVIZAM U DARUVARSKOM PODRUČJU

2. 1. Grad Daruvar

Daruvar, poznati lječilišni grad s tradicijom liječenja duljom od dva desetljeća, smjestio se u prostor između Save i Drave, polovici udaljenosti između Zagreba i Osijeka. Grad je po veličini drugi grad Bjelovarsko-bilogorske županije te je regionalno središte Poilovlja. Leži na prirodnom proširenju rijeke Ilove – pritoke Toplice koja izvire na Papuku. Nalazi se na rubnom dijelu zapadne Slavonije, a zbog prometne izoliranosti ostao je malen grad. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2011. godine, u njemu danas živi 11.633 stanovnika dok je 2001. živjelo 13.243 stanovnika. Pad stanovništva se vjerojatno dogodio zbog starenja stanovništva i iseljavanja mladih u veća gradska središta.

Slika 1. Grad Daruvar

Grad je imao burnu prošlost pa je zbog toga nacionalno i vjerski heterogen. U gradu se mogu pronaći sakralni objekti kao što su: rimokatolički, pravoslavni, kalvinistički, baptistički, pentekosna crkva te židovska sinagoga.

Ovaj multinacionalan i multikulturalan grad posjeduje dva vrtića, hrvatski i češki, hrvatsku osnovnu školu u dvije zgrade i češku osnovnu školu. Srednjoškolci pak polaze tehničku i srednju školu te gimnaziju. U gradu, također, djeluju i glazbena škola te Pučko otvoreno učilište.

Suvremeno daruvarsko gospodarstvo temelji se na poljoprivredno-prehrambenoj industriji, metalno-prerađivačkoj i turistički-zdravstvenoj industriji. Daruvarska industrija zadnjih godina stagnira, no manji obrti iz godine u godinu rastu. Grad je poznato kulturno središte gdje se održavaju razni događaji. Jedni od poznatijih su Vincekovo (otvaranje sezone vinarskih radova), Vinodar (sedmodnevna manifestacija grada i vinogradara), Darfest (festival zabavne glazbe novih izvođača), Flig Daruvar (međunarodni festival limene glazbe), Dani češke kulture, Dožinky (žetvene svečanosti češke manjine), itd. Dožinky su češke žetvene svečanosti i najveća kulturna manifestacija češke manjine u Hrvatskoj. Od 1925. godine, krajem srpnja ili početkom kolovoza, svake parne godine, održavaju se u gradu Daruvaru i okolnim mjestima. Manifestacija traje dva dana, a organizirana je od strane Saveza Čeha u Republici Hrvatskoj i Čeških beseda. Ova manifestacija njeguje češku

kulturu pomoću malih sajмова kakve su Česi priređivali nekada, folklornih nastupa i izložbi.

Slika 2. Plakat za Dožinky

2.2. Prodiranje češkog jezika u daruvarski kraj

Prodiranjem Turaka u naše krajeve, velik broj starosjedilačkog naroda iseljavao je na sjever i sjeverozapad što potvrđuje dokument iz 1537. godine kojim kralj Ferdinand dozvoljava gradnju skele kod Legrada i Dubrave na Muri kako bi se mnogi bjegunci sa svojim stvarima i stokom mogli iseliti iz Slavonije. Postojalo je još takvih skela, a Hrvati su od bijega pred Turcima selili u Mađarsku, ali i druge dijelove. Tako je prostor Slavonije ostao s vrlo malo stanovnika. Otjerivanjem Turaka s područja Slavonije, ali i odlaska stanovništva koje je prihvatilo islam, prostor Slavonije ostao je još više pust (Pepeonik, 1967). Sve se to zbilo oko prostora današnjeg Daruvara i oko rijeke Ilove, a ravnice daruvarskog kraja ostale su neobrađene i napuštene. U to su vrijeme vladali strogi feudalni odnosi te niti jedan kmet nije mogao napustiti posjed svog feudalca bez njegovog pristanka. *Einwanderungspatent* Josipa II. iz 1722. godine dopušta doseljavanje svih ratara iz carskih zemalja pa je tako pust prostor rijeke Ilove dočekaio svoje doseljenike krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Prostor naseljavaju Hrvati, Nijemci, Mađari, Slovaci i Česi. Prije *Einwanderungspatenta*, plemićka obitelj Jankovići kupuje prostor Daruvara od carske komore. 1722. godina za njih je omogućila doseljavanje Čeha na

područje Brestovca i Končanice. Ipak, nije to bila najveća migracija Čeha. Krajem sedamdesetih godina 19. stoljeća događa se velika kolonizacija koja je bila uzrokovana agrarnom krizom. Proletarizacija hrvatskih seljaka uzrokovala je prodaju zemlje strancima te seljenje u nove gradove ili Ameriku (Pepeonik, 1967). Kako je prodajom velikog broja zemljišta, cijena spomenutih drastično pala, Nijemci, Mađari, a naročito Česi koriste tu situaciju. Kraj intenzivnog doseljavanja Čeha, kao i ostalih stranaca, gotovo da se i poklapa s krajem agrarne krize, 1895. godine. Nakon ove eksplozije useljavanja, javljaju se još neka manja, no ona su uzrokovana rodbinskim vezama, brakovima i slično. Od tada Česi su prošli mnogo toga i dali svoj doprinos Republici Hrvatskoj. Bila su to tri rata: Prvi i Drugi svjetski rat, ali i Domovinski rat. Česi su, zajedno sa Slovancima, tijekom Drugog svjetskog rata, doprinijeli borbi protiv fašizma. Osnovani su češku brigadu »Jan Žižka iz Trocnova«. Isto tako, i za vrijeme Domovinskog rata branili su Hrvatsku tako što se unutar »Zbora narodne Garde«, u okolici Daruvara, nalazilo 70% Čeha.

2.3. Daruvar i češki jezik danas

Danas u Republici Hrvatskoj živi 9.641 (DZS, 2011) Čeha, dok ih 65% (6.287) živi na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije, a najvećim dijelom žive na području grada Daruvara, koji je i administrativno i kulturno središte Čeha u Republici Hrvatskoj. Svi pripadnici češke nacionalne manjine su dvojezični. Razlog tomu je situacija u kojoj su se našli: nova država i nov jezik. Kako bi mogli opstati i obrađivati puste njive, bila je potrebna komunikacija s domaćim stanovništvom. Tako su doseljenici naučili hrvatski jezik, ali kako je bilo mnogo doseljenika češki se jezik mogao čuti po selu, ali i gradu. Legac u svom istraživanju (Legac, 2015) navodi da je stupanj znanja češkog jezika jako visok, no ne može se znati koji je jezik primaran, a koji sekundaran. Bjelovarsko-bilogorska županija posjeduje dvije češke osnovne škole. Jan Amos Komenský daruvarska je osnovna škola koja je osnovana 1922. godine. U njoj se nastava od prvog do osmog razreda održava na češkom jeziku. U Končanici, gdje je ujedno i najviše češkog stanovništva, nalazi druga osnovna škola, ali i češki vrtić. I u Končanici se sva nastava osim hrvatskoga, engleskoga i njemačkoga jezika izvodi na češkom jeziku.

Slika 3. Osnovna škola Jan Amos Komenský

Kao što je i spomenuto, grad posjeduje češki vrtić pod nazivom »Ferda Mravenec«. Naziv je dobio po liku iz češkog crtića, a osnovan je 1907. godine.

Mirković navodi da je češki jezik češke manjine, bez obzira na hrvatski jezik, »ostao po svojoj strukturi češki na svim razinama, pa čak i u leksiku, najosjetljivijem i promjeni najpodložnijem području« (Mirković, 1968, str. 24). Prema Legcu (Legac 2015), država Češka brine za svoj jezik i kulturu pa tako nastavnici odlaze na seminare u Češku, školska knjižnjica dobiva knjige, a učenici čak odlaze na izlete u svoju zemlju, što im je redovita praksa.

Daruvarski Česi brinu za svoj materinji jezik pa tako uređuju i izdaju tjednik »Jednota« (Jedinstvo), mjesečnik »Dětský koutek« (Dječji kutić), godišnji narodni kalendar i publicistički časopis »Pregled«. Što se tiče radija, na Radio Daruvaru, svakodnevno se emitiraju emisije na češkom jeziku.

Češka manjina je u cijeloj Hrvatskoj organizirana u »Češke besede« koje čine Savez Čeha u Hrvatskoj, a njihovo sjedište je u samom Daruvaru. Besede brinu za kulturu pa tako djeluju folklorne skupine, puhački orkestri, radioamateri, pjevački zborovi, likovne skupine, kazališne družine.

Slika 4. Češka beseda Rijeka

Isto tako, diljem Hrvatske, ali i u samom gradu postoje Češki narodni domovi koji manjini služe za kulturne manifestacije i druženja.

3. CILJ STUDIJE I UZORAK

3.1. Cilj

Glavni cilj u ovom istraživanju bio je utvrditi učestalost prebacivanja kodova prema domenama, a sve u skladu s Fishmanovom (Fishman, 1966) ljestvicom nužnih čimbenika za održavanje dvojezičnosti. U ovom smo istraživanju krenuli od ove pretpostavke:

H – oba koda su zastupljena u većini domena.

Razlog ovakvoj hipotezi je saznanje da su svi ispitanici rođeni na području češkog govornog područja pa su se samim time i s njime odmah susreli. Iako je puno ispitanika migriralo, mnogo je njih sa sobom povelu i bračne partnere koji se isto tako koriste s oba jezika. Smatramo da spomenuta situacija pogoduje njegovanju dvojezičnosti. Kako bi saznali je li ova hipoteza istinita, provjerili smo jesu li ispitanici uistinu dvojezični i u kojim se domenama prebacuju s koda na kod.

3. 2. Uzorak

Istraživanje je provedeno na uzorku od 32 ispitanika, od kojih je njih 20 bilo muškog spola dok je ženskih ispitanica bilo 12. Prosječna dob ispitanika bila je 54 godine. Najmlađi ispitanik, za vrijeme anketiranja, imao je 10 godina, dok je najstariji ispitanik imao 80 godina. Ispitanici žive na području Daruvara, Rastovca, Grubišnog Polja, Ivanovog Sela, Malih Zdenci, Koprivnice, Virovitice i Paga. Svi su ispitanici rodnom iz Daruvarskog kraja (Grubišno Polje, Rastovac, Ivanovo Selo ili pak sam grad Daruvar) te se koriste češkim jezikom.

3.3. Instrument

U istraživanju je rabljen upitnik autora Vladimira Legca (Legac, 2015) koji je njime ispitivao stavove hrvatskih Čeha prema stranim jezicima i učenju stranih

jezika. Upitnik se sastojao od 32 pitanja, od kojih se najveći broj pitanja bazirao na ispitivanju dvojezičnosti. Upitnik je imao sedam domena upotrebe jezika:

- roditelji (kuća)
- intimni (vlastiti identitet)
- slobodno vrijeme, društveni život, crkva
- mediji
- radno mjesto, kupovina, susjedstvo
- obrazovanje
- suprug(a), partner(ica).

Kao što je i spomenuto, pitanja su osmišljena pomoću Fishmanove ljestvice (Fishman, 1966) nužnih čimbenika za održavanje dvojezičnosti.

Upitnik se sastojao od nekoliko pitanja iz kojih se trebalo saznati ukratko o profilu ispitanika, a je bio koncipiran tako da su ispitanici bili zamoljeni navesti dob, spol, mjesto stanovanja, mjesto pohađanja škole, vrstu škole koju su pohađali te vrstu braka u kojem se nalaze.

Nadalje, u stavkama 1-12 i 21-28 ispitanici su trebali zaokruživati rabe li u tim situacijama češki, češki i hrvatski ili samo hrvatski jezik dok je u stavkama 4, 5, 7, 8, 9, 10 i 11 postojala je mogućnost da se ispitanici izjasne da se takva situacija uopće ne odnosi na njih. U stavkama 13-20 ispitanici su trebali zaokružiti jedan od četiri stupnja učestalosti: redovito, katkad, rijetko ili nikad.

Drugi dio pitanja (stavke 29-32) odnosio se na stavove ispitanika o učenju stranih jezika i općenito o stranim jezicima te je li im njihova dvojezičnost pomogla u učenju spomenutih jezika. Jezici koji su bili ponuđeni su: engleski, ruski i njemački jezik.

3.4. Postupak

Istraživanje je provedeno u veljači 2016. godine. Kako se radilo o rodbini koja živi u raznim dijelovima države, anketiranje je zbog uštede vremena i novca

napravljeno telefonskim putem. Svim je ispitanicima zagarantirana anonimnost, a vrijeme za anketiranje nije bilo ograničeno.

4. ANALIZA REZULTATA I DISKUSIJA

Kao što je i spomenuto, upitnik je osmišljen prema Fishmanovoj ljestvici (Fishman, 1966) nužnih čimbenika za održavanje jezika: roditelji – kuća, intimni – vlastiti identitet, slobodno vrijeme – društveni život – crkva, mediji, radno mjesto – kupovina – susjedstvo, obrazovanje, suprug(a) – partner(ica). Stoga, time su redoslijedom i analizirani dobiveni rezultati.

4.1. Roditelji – kuća

Iz *Tablice 1.* možemo iščitati da je cijela obitelj u doticaju s češkim jezikom, ali isto tako i s hrvatskim jezikom. Prve dvije vještine (slušanje i govorenje) pokazuju nam kako je čak 90,6% ispitanika prakticiralo govorenje samo jednog jezika – češkog, dok nam druge dvije vještine (čitanje i pisanje) daju drugačiji prikaz. U kasnijoj dobi, ispitanici su u doticaju s oba jezik ili pak samo s hrvatskim jezikom. Isto tako, rezultati nam pokazuju da u velikoj većini nije prisutan simultani bilingvizam već naknadna dvojezičnost.

Što se tiče slušanja i govorenja, možemo zaključiti da nitko od ispitanika nije bio u doticaju samo s hrvatskim jezikom. Iznenadjujući je postotak, od 90,6% ispitanika, koji nam prikazuje da je velika većina prvo prakticirala slušanje i govorenje samo na češkom jeziku. 9,4% ispitanika slušalo je i govorilo istovremeno na češkom i hrvatskom.

S druge strane, situacija s čitanjem i pisanjem je potpuno drugačija. Njih 3,1% prvotno je učilo čitati na češkom jeziku, polovica ispitanika (56,3%) na češkom i hrvatskom istovremeno, dok je 40,6% njih bilo u doticaju s čitanjem samo na hrvatskom jeziku. S pisanjem je situacija ista, razlika je zanemariva. Samo njih

3,1% počelo je pisati samo na češkom jeziku, 53,1% na hrvatskom i češkom istovremeno dok je samo na hrvatskom postotak od 43,8%.

Čitajući rezultate, možemo zaključiti da su svi sudionici ovog ispitivanja bilingvalni, ali nisu od samog rođenja bili u doticaju s češkim i hrvatskim jezikom istovremeno. No, javlja se zamjetna razlika kada su u pitanju vještine pisanja i čitanja. To je razumljivo jer je mnogo obitelji selilo iz Daruvarskog kraja u nove krajeve i to baš u vrijeme kada su trebali upisati prvi razred osnovne škole. Isto tako, vrlo je malo ispitanika učilo pisati i čitati samo na češkom jeziku zbog vrste škole koju su pohađali. Tako je na primjer, selo Rastovac imalo hrvatsku školu u kojoj je postojao zaseban predmet – češki jezik. Selo pored Rastovca, Ivanovo Selo, imalo je obrnutu situaciju, ispitanici su pohađali češku školu, u kojoj su imali zaseban predmet – hrvatski jezik.

Dakle, velika većina ispitanika od najranije dobi govorila je i slušala samo češki jezik, no migracije koje su se događale i škole koje su bile prisutne, utjecale su na razvijanje daljnjih vještina tako da su ispitanici bili prisiljeni naučiti još jedan jezik.

Tablica 1: Jezik na kojem su ispitanici najprije naučili slušati, govoriti čitati i pisati (u postotcima).

	češki	češki i hrvatski istovremeno	hrvatski
slušati	90,6 %	9,4 %	0 %
govoriti	90,6 %	9,4 %	0 %
čitati	3,1 %	56,3 %	40,6 %
pisati	3,1 %	53,1 %	43,8 %

4.2. Intimni – vlastiti identitet

U *Tablici 2* možemo vidjeti da rezultati idu u korist češkog jezika. Misaoni procesi (sanjanje i samo mišljenje) u velike polovice ispitanika javlja se samo na češkom jeziku, a vrlo je malo onih kojima su spomenuti procesi samo na hrvatskome jeziku. Češki jezik nema prevlast jedino kod čestice psovanje gdje je samo jedan ispitanik zaokružio češki jezik.

Postotak snova na češkom jeziku je 56,3% iz čega se može zaključiti da je velik broj ispitanika kod kojih je češki jezik dominantan. Njih 34,4% sanja na oba jezika dok se postotak od 9,4 javlja kod snova na hrvatskome jeziku. Slična je situacija i s mislima ispitanika. 68,8% ispitanika misli na češkome jeziku, a jedna četvrtina (25,0%) misli na oba jezika. Zanimljivo je malen postotak (9,4%) onih koji misle na hrvatskome jeziku. Kod kućnih ljubimaca se postotak za hrvatski jezik diže pa tako njih 21,9% s ljubimcima razgovara na hrvatskome jeziku, 28,1% na oba jezika, a polovica njih (50,0%) priča samo na češkome jeziku. Mogući razlog porastu upotrebe hrvatskoga jezika je okolina kojom su ispitanici okruženi. Nitko nije zaokružio da nema kućnog ljubimca.

Što se psovanja tiče, samo jedan ispitanik (3,1%) psuje na češkom jeziku, dok je situacija za preostale dvije kombinacije podjednaka. Njih 40,6% psuje na češkom i hrvatskom jeziku, a 46,9% samo na hrvatskome. 9,4% ispitanika zaokružilo je da uopće ne psuje. Začuđujuće je da jedino kod psovanja češki jezik nije uzeo prevlast.

Prema Grosjeanu (Grosjean, 1982), dvojezični govornici najčešće broje na dominantnom jeziku ili na jeziku na kojem su najprije naučili brojati pa iz dobivenih brojeva možemo vidjeti da je u ovoj obitelji dominantan češki jezik. Polovica ispitanika (53,1%) brzo broji na češkome jeziku, a 28,1% kombinira oba jezika. Samo njih 18,8% broji na hrvatskome jeziku.

Što se tiče pitanja iz vlastitog identiteta, slobodno iz njih možemo iščitati da je češki jezik dominantan. To se može povezati i s rezultatima iz *Tablice 1*. zato što je velik broj ispitanika od najranije dobi bio u doticaju samo s češkim jezikom, a nešto manje i s oba jezika. Velika je vjerojatnost i da okolina, kojom su ispitanici okruženi, ima veliki utjecaj u tome. Iako su se događale migracije, mnogo je brakova koji nisu

miješani pa ispitanici, unutar obitelji, i dalje komuniciraju isključivo na češkom jeziku.

Tablica 2: Intimni – vlastiti identitet (zastupljenost jezika u postotcima kada se oduzmu ispitanici koji nemaju kućne ljubimce i ne psuju).

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom	nemam kućnog ljubimca / ne psujem
Sanjam na	56,3%	34,4%	9,4%	-
Mislim na	68,8%	25,0%	6,2%	-
S kućnim ljubimcem govorim na	50,0%	28,1%	21,9%	-
Psujem na	3,1%	40,6%	46,9%	9,4%
Brzo brojim na	53,1%	28,1%	18,8%	-

4.3. Slobodno vrijeme – društveni život – crkva

U *Tablici 3* mogu se primijetiti migracije ispitanika i njihovo prebacivanje s koda na kod. Kada se ispitanici nalaze u okruženju ljudi koji govore češke, tada i oni isključivo govore češkim jezikom. S druge strane, kada se nalaze u svojim okolinama, na primjer, kada odlaze na piće ili druženja koja se organiziraju u njihovim zajednicama, češki jezik ne zauzima daleko prvo mjesto.

Iz spomenute *Tablice 3* možemo iščitati da velik broj ispitanika odlazi na češke zabave (81,2%) dok njih 18,8% uopće ne ide. Zanimljivo je da svi ispitanici ondje govore češkim jezikom. Ista je situacija i s Češkim narodnim domom. Samo 9,4% ispitanika ne ide ondje, dok 90,6% njih odlazi na druženja u dom i ondje priča češkim jezikom. Kako je u ovom istraživanju prosječna dob ispitanika 54 godine, velika je vjerojatnost da utakmice nisu zanimljive toj populaciji. Polovica ispitanika (53,1%) ne odlazi na utakmice dok njih 46,9% ide. Postotak govorenja češkog jezika

na utakmica je 31,2%, a 9,4% ispitanika prebacuje se s koda na kod. Samo 6,3% ispitanika priča hrvatskim jezikom na utakmicama. Velik je i broj ispitanika koji ne odlazi u kafiće/gostionice/krčme/disko (40,6%) što je mogući prethodni razlog vezan uz utakmice. Preostali ispitanici koji odlaze u kafiće/gostionice/krčme/disko govore češkim (31,2%), češkim i hrvatskim (18,8%) i hrvatskim (15,6%). Najintrigantiji rezultati su oni vezani uz odlazak na bogoslužja. 15,6% ispitanika uopće ne ide na bogoslužja dok preostali broj ispitanika (84,4%) odlazi na bogoslužja isključivo na hrvatskom jeziku. Iz upitnika se ne može saznati je li razlog tomu što ne postoje bogoslužja na češkom jeziku ili što ih takav oblik bogoslužja ne interesira.

Tablica 3: Slobodno vrijeme – društveni život – crkva (zastupljenost jezika u postotcima kada se oduzmu ispitanici koji ne odlaze na zabave, Češki narodni dom, utakmice, kafiće, krčme, gostionice, disko i bogoslužja).

	češki	češki i hrvatski	hrvatski	*ne idem
češke zabave	81,2%	-	-	18,8%
Češki narodni dom	90,6%	-	-	9,4%
utakmice	31,2%	9,4%	6,3%	53,1%
kafić / gostionica / krčma / disko	25%	18,8%	15,6%	40,6%
bogoslužja	-	-	84,4%	15,6%

** Ne idem na češke zabave, ne idem u Češki narodni dom, ne idem na utakmice, ne idem u kafiće i sl., ne idem na misu (bogoslužje).*

4.4. Mediji

Tablica 4, 5 i 6 prikazuju bilingvizam na području medija te stajalište na kojim bi jezicima novine i časopisi te radio i TV emisije trebale biti. Važno je napomenuti kako je u ovom istraživanju više starije, no mlađe populacije i isto tako

da je velik broj ispitanika iselio iz daruvarskog kraja. Može se primijetiti da ispitanici mnogo više koriste češki jezik u govoru, dok u pismu više koriste hrvatski jezik.

U *Tablici 4* možemo isčitati da udio starije populacije ima velik utjecaj na postotak korištenja Interneta pa ih više od polovice (53,1%) uopće ne koristi spomenuti medij. Češkim i hrvatskim pri korištenju Interneta koristi se 12,5% ispitanika dok se hrvatskim jezikom koristi 34,4% ispitanika. Zanimljivo je da se u istraživanju nalaze dva učenika Češke osnovne škole *J.A. Komenskog Daruvar* te da su njihovi roditelji aktivni članovi čeških udruga, no i oni se koriste s oba jezika. Mogući razlog tomu je da su ipak više zainteresirani za novosti i zbivanja države u kojoj žive, iako njeguju jezik i kulturu češkog naroda.

Tablica 4: Zastupljenost jezika pri posjeti internetskim stranicama u postotcima.

češki	češki i hrvatski	hrvatski	Ne koristim Internet
-	12,5%	34,4%	53,1%

Kod *Tablice 5* možemo vidjeti da se pojavljuju oba jezična koda, no ipak je veća prevlast hrvatskoga jezičnoga koda. Tri ispitanika, točnije 9,4%, čita redovito časopise na češkome jeziku, a njih 31,3% zaokružilo je da čitaju ponekad. 21,9% ispitanika čita rijetko, dok 37,5% ispitanika ne čita nikad časopise na češkome jeziku. Kod čitanja časopisa na hrvatskome, situacija je obrnuta. Njih 46,9% časopise čita redovito dok 15,6% ispitanika časopise ne čita nikad.

Postoak čitanja knjiga na češkome jeziku je porazan. Samo njih 9,4% čita knjige na češkome jeziku što se može povezati s učenicima češke osnovne škole i lektirama, dok 75% ispitanika ne čita nikada. Njih 15,6% izjasnilo se da se knjige na češkome jeziku rijetko nađu u njihovim rukama. Ni situacija s knjigama na hrvatskome jeziku nije nešto bolja. Samo 40,7% ispitanika čita knjige (59,3% ispitanika uopće ne čita) dok 9,4% ispitanika čita redovito knjige na hrvatskome jeziku. Može se primijetiti jednak postotak čitanja knjiga na oba jezika što je moguća poveznica s najmlađom populacijom ovog istraživanja.

Radio emisije na češkome jeziku slušaju se kod 21,9% ispitanika redovito, a kod polovice ispitanika (53,1%) ponekad. Njih 18,8% nikada ne sluša radio emisije na češkom. Kao što se može i pretpostaviti, velik je broj ispitanika koji slušaju radio emisije na hrvatskome jeziku, čak 75,0% ispitanika, dok 12,5% ispitanika nikada ne sluša radio emisije na hrvatskome jeziku. Kako ponuda čeških TV emisija nije velika, njih 12,5% gleda redovito TV emisije, a 37,5% katkad. 12,5% nikada ne gleda TV emisije na češkom. U drugom slučaju, velika većina (87,5%) TV emisije gleda na hrvatskome jeziku, ali isto tako nitko od ispitanika se nije izjasnio da nikada ne gleda TV emisije na hrvatskome jeziku.

Tablica 5: Mediji (zastupljenost različitih stupnjeva učestalosti u postotcima).

	redovito	katkad	rijetko	nikad
Čitanje časopisa na češkom	9,4%	31,3%	21,9%	37,5%
Čitanje časopisa na hrvatskom	46,9%	21,9%	15,6%	15,6%
Čitanje knjiga na češkom	9,4%	-	15,6%	75%
Čitanje knjiga na hrvatskom	9,4%	6,3%	25,0%	59,3%
Slušanje radija na češkom	21,9%	53,1%	6,3%	18,8%
Slušanje radija na hrvatskom	75,0%	-	12,5%	12,5%
Gledanje TV emisija na češkom	12,5%	37,5%	34,4%	15,6%
Gledanje TV emisija na hrvatskom	87,5%	3,1%	9,4%	-

Tablica 6 pokazuje nam razmišljanje i stavove ispitanika kako bi trebali izgledati časopisi i novine te radio i TV emisije namijenjene češkoj nacionalnoj manjini. Većina ispitanika (93,8%) složila se da bi radio i TV emisije trebale biti isključivo na češkom jeziku dok bi oba jezična koda upotrebljavalo 3,1% ispitanika te bi jednak broj ispitanika volio čuti samo hrvatski jezik. S druge strane, čak 78,1%

ispitanika, složilo se da bi novine i časopisi trebali biti pisani na oba jezika, a 18,8% smatra da bi trebali biti pisani samo češkim jezikom. Njih 3,1% misli da bi trebali biti pisani isključivo hrvatskim jezikom. Mogući razlog ovakvome razmišljanju je to što svi ispitanici dobro govore češki i upotrebljavaju ga svakodnevno, no dolazi do problema kada je potrebno upotrijebiti pismo. Neki nisu dobro naučili pisati i čitati na češkome jeziku, dok su hrvatski jezik, točnije pismo, bili primorani naučiti kako bi mogli raditi i funkcionirati u državi čiji su stanovnici. Njima će biti lako pratiti radio i TV emisije na češkom dok će im čitanje biti mnogo veći problem. Isto tako, pisanje novina i časopisa na oba jezika pruža mogućnost učenja ili pak usavršavanja pisma.

Tablica 6: Mišljenje o tome na kojem jeziku trebaju biti tiskovine i emisije namijenjene češkoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj (u postotcima).

	češki	češki i hrvatski	hrvatski
Radio i TV emisije	93,8%	3,1%	3,1%
Novine i časopisi	18,8%	78,1%	3,1%

4.5. Radno mjesto/škola - kupovina – susjedi

Tablica 7 prikazuje zanimljiv postotak uporabe češkog i hrvatskog jezika. Prema odgovorima ispitanika, može se zaključiti da ih ove okolnosti (radno mjesto/škola, kupovina, susjedi) ne primoraju na često prebacivanje s koda na kod. 34,4% ispitanika ne ide na posao ili pak školi, a preostali koji rade, najviše se koriste isključivo hrvatskim jezikom (50,0%). Samo 3,1% ispitanika govori isključivo na češkome jeziku, dok 12,5% ispitanika govori oba jezika. 53,1% ispitanika u dućanu razgovara na češkome jeziku, 6,3% na oba jezika, a 40,6% samo na hrvatskome jeziku. Nitko od ispitanika ne razgovara na oba jezika sa susjedima. 56,3% ispitanika sa susjedima priča na češkom, a ostatak (43,7%) priča na hrvatskome jeziku. Ova tablica prikazuje okolinu i migracije ispitanika te njihove mogućnosti prebacivanja s koda na kod.

Tablica 7: Radno mjesto/škola – kupovina - susjedi (zastupljenost jezika u postotcima).

	češki	češki i hrvatski	hrvatski
razgovor na radnom mjestu/školi	3,1%	12,5%	50,0%
razgovor u dućanu	53,1%	6,3%	40,6%
razgovor sa susjedima	56,3%	-	43,7%

4. 6. Obrazovanje

Tablica 8 prikazuje kako je velik broj ispitanika, njih 90,6% učio oba jezika, a samo njih 9,4% učio je isključivo hrvatski. Može se primijetiti da je većina ispitanika učila oba jezik, no njihov život i okolina primorali su ih na korištenje hrvatskoga jezika.

Tablica 8: Obrazovanje (zastupljenost jezika u postotcima.)

	češki	češki i hrvatski	hrvatski
U školi sam učio(la)	-	90,6%	9,4%

4.7. Partner(ica)

Tablica 9 prikazuje kako ispitanici komuniciraju sa svojim partnerima(icama) ili pak koje jezike njihov partner(ica) razumije(ju). Samo 6,3% ispitanika nema partnera(icu) što je razumljivo gledajući dob ispitanika. Njih 65,6% govori oba jezika dok jednim jezikom, hrvatskim, priča 28,1%. Više partnera(ica) razumije oba jezika (81,2%) dok samo hrvatski razumije 12,5% ispitanika. Prema

razgovoru s ispitanicima može se zaključiti da je većina svoje supružnike upoznala u daruvarskom kraju.

Tablica 9: Partner(ica) (u postotcima kad se oduzmu ispitanici bez partnera).

	češki	češki i hrvatski	hrvatski	nemam partnera(icu)
Moj partner(ica) govori	-	65,6%	28,1%	6,3%
Moj partner(ica) razumije	-	81,2%	12,5%	6,3%

4.8. Stavovi prema stranim jezicima i učenju stranih jezika

Prema zapaženom, može se zaključiti da je u ovom istraživanju i više no prisutna dvojezičnost. Svi ispitanici razumiju i služe se u većoj ili manjoj mjeri češkim jezikom. Ipak, prema *Tablici 10* možemo vidjeti da većina ispitanika smatra da im dvojezičnost nije pomogla u učenju stranog jezika. Tek njih 18,8% smatra da je dvojezičnost pozitivna stvar i omogućuje lakše učenje nekog novog jezika. Kao što je već nekoliko puta spomenuto, populacija ovog ispitivanja je nešto starija. Nekada nije bila toliko velika potreba za učenjem stranih jezika pa je to mogući razlog ne učenju stranih jezika. Isto tako, loši nastavnici i metodika, loša motivacija za učenjem ili pak financijska situacija mogla je utjecati na ovakve rezultate istraživanja. Zsigurno je da se rezultati bitno razlikuju od istraživanja Vladimira Legca (Legac, 2015) gdje 84,75% ispitanika misli da im je vlastita dvojezičnost donijela prednost u odnosu na jednojezične ispitanike u učenju stranih jezika.

Tablica 10: Mišljenje o tome da li je vlastita dvojezičnost pomogla u učenju stranih jezika (u postotcima).

	da	ne
Dvojezičnost mi je pomogla u učenju stranih jezika	18,8%	81,3%

Kako ispitanici smatraju da im dvojezičnost nije pomogla u učenju stranih jezika (postoji mogućnost da nisu neki drugi jezik, osim češkog, ni učili), moguće je predvidjeti i njihove stavove prema drugim jezicima. 31,3% ispitanika izjasnilo se da voli engleski jezik dok su se preostali (68,85%) opredijelili za negativan odgovor. Ruskom jeziku njih 6,3% pružilo je šansu i zaokružilo da voli ruski jezik dok velika većina (93,8%) ne voli ruski jezik. Najviše ispitanika ima pozitivan stav prema njemačkome jeziku (37,5%), dok njih 62,5% nema pozitivan stav prema spomenutome jeziku.

Tablica 11: Pozitivni stavovi prema stranim jezicima kada se oduzmu ispitanici koji nisu odgovorili na ovo pitanje (u postotcima).

	da	ne
Volim engleski	31,3%	68,8%
Volim ruski	6,3%	93,8%
Volim njemački	37,5%	62,5%

ZAKLJUČAK

Kao što se može vidjeti, postavljena hipoteza da su oba koda jednako zastupljena, dobra je pretpostavka. Ispitanici se koriste češkim i hrvatskim jezikom u svim domenama. Prema rezultatima istraživanja, većina ispitanika prvo je učila slušati i govoriti češkim jezikom pa je tako češki jezik ujedno i njihov prvi, materinji jezik. Kako su ispitanici starije populacije, a prijašnja vremena nisu pružala mogućnost odlaska u jaslice, dječje vrtiće i slično, djeca su ostajala kod kuće i pomagala u kući ili se igrala s vršnjacima. Samim time, nisu bili u kontaktu s hrvatskim jezikom već se s njime susreću tek tijekom školovanja. Već je navedeno da su svi ispitanici rodom iz daruvarskog kraja, pretežito Ivanovog Sela ili kako ga lokalni ljudi nazivaju Pemija. U tom je selu svakodnevica da svi pričaju češkim jezikom i rijetko kada se može čuti razgovor na hrvatskome jeziku. Prema tome, kod svih ispitanika radi se o naknadnom, sukcesivnom bilingvizmu. To se može zaključiti i po rezultatima čitanja i pisanja na jednom od dva jezika. Oko polovice ispitanika je naučilo istovremeno pisati i hrvatskim i češkim, dok je druga polovica naučila čitati i pisati samo hrvatskom jezikom. Dakle, ispitanici su bili primorani naučiti jezik domovine u kojoj žive te i po tome spadaju u sukcesivni bilingvizam.

Obradom rezultata moglo se vidjeti da mnogo njih i dalje koristi češki jezik i posebice mnogo njih sanja na spomenutome (polovica njih) usprkos činjenici da ih je velika većina promijenila prebivalište. Što se tiče medija i čitanja knjiga, ispitanici ne čitaju knjige, a mediji su više zastupljeni na hrvatskome jeziku. Mogući razlog tome je to što nije velika ponuda radio i TV emisija prilagođenih za osobe češkog govornog područja.

Najveće iznenađenje je stav ispitanika prema drugim jezicima i učenju istih. Mnogo njih ne smatra da im je dvojezičnost pomogla u učenju stranih jezika i nema pozitivan stav prema drugim jezicima. To je zapanjujući rezultat jer ostala istraživanja imaju u potpunosti različite rezultate. Tako Legac u svom istraživanju šezdeset i dvoje učenika češke osnovne škole dobiva povratnu informaciju u kojoj učenici misle da im je češki jezik pomogao u učenju novih jezika, što je i znanstveno dokazano, ali ujedno imaju i pozitivan stav prema drugim jezicima (Legac, 2015).

Kao što je već i navedeno, razlog tomu bi mogao biti mala motivacija za učenjem, loši nastavnici, loši učenici, loša financijska situacija, nemotivirajući roditelji. Prema razgovorima, najvjerojatniji razlog tomu je što ispitanici ovog istraživanja nisu bili toliko fokusirani na obrazovanje već je većina ispitanika bila djeca poljoprivrednika pa su, stoga, i oni od malih nogu bili usmjeravani u tom smjeru, a ne školovanju.

Kako se radi o obitelji, puno je lakše i donositi zaključke. Kako je moguće da migracije nisu utjecale na dominantnost govora? Ispitanici koji su iselili iz rodnog kraja, sa sobom su povelili svoje bračne partnere i djecu. Završili su u novim sredinama, no i dalje se u kućama pričao češki jezik. Djeca koja su preselila u nove krajeve, imali su veoma težak period prebacivanja u školu zbog lošeg poznavanja hrvatskoga jezika. Danas, svi tečno govore oba jezika. U kućama se i dalje govori češkim jezikom, a jezik se prenosi s koljena na koljeno.

LITERATURA

1. Bloomfield, L. (1935). *Language*. London: Allen and Unwin.
2. Brandeis, N. , Bujdo Z., Ibrišević R., Tanocki Z. (2009.) Daruvar – najuređeniji mali grad kontinentalne Hrvatske. *Meridijani*, 138, 22-35.
3. Fishman, J. (1966). *Language Maintenance and Language Shift as a Field of Inquiry*. U J. Fishman (Ur.). *Language Loyalty in the United States*. The Hague: Mouton.
4. Grosjean F. (1982). *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Mass. i London, Engleska: Harvard University Press.
5. Harding-Esch, E. i Riley, P. (2003). *The Bilingual Family: A Handbook for Parents*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Hamers, Josiane F. & Blanc, Michel H.A. (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Haugen, E. (1953). *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*. Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press.
8. Legac, V. (2015). Dvojezičnost hrvatskih Čeha i njihovi stavovi prema stranim jezicima i učenju stranih jezika, u: *Jezik i književnost u suvremenom svijetu*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Međimurski filološki dani II održanoga u Čakovcu 26. Travnja 2013. Ur. T. Turza-Bogdan, V. Legac, A. Kos-Lajtman, B. Filipan-Žigni i Đ. Blažeka.
9. Mirković, D. J. (1968). *Govori Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
10. Oksaar, E. (2002). Zum Spracherwerb des Kindes in Zweisprachiger Umgebung. *Folia Linguistica*, 4, 377-385.
11. Pavličević-Franić, D. (2003.). *Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije*. Lahor, 1, 98.

12. Pepeonik, Z. (1967.). Česi u Hrvatskoj – Prilog poznavanju kolonizacije dijela Savsko-dravskog međurječja. Geografski glasnik, 29, 43-59.
13. Seliger, H. W. i Vargo, R. M. (1991.). First Language Attrition. Cambridge. Cambridge University press.
14. Webster (1994). Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. New York: Random House.
15. Weinreich, U. (1953) Languages in Contact: Findings and Problems. New York, N.Y.: Publications of the Linguistic Circle of New York XII.

Mrežne stranice:

- 1) Državni zavod za statistiku na adresi <http://www.dzs.hr/> (5.7.2016.)

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom.
3. Mislim na	da ne	da ne	da ne

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom.
4. S kućnim ljubimcima govorim na	da ne	da ne	da ne
		nemam kućnog ljubimca.	

	Češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom.
5. Psujem na	da ne	da ne	da ne
		uopće ne psujem	

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom.
6. Brzo brojim na	da ne	da ne	da ne

7. Idem na češke zabave.	da ne

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom.
Na njima govorim na:	da ne	da ne	da ne

8. Idem u Češki društveni dom. da ne

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom.
Tamo			
pričam	da ne	da ne	da ne
na:			

9. Idem na utakmice da ne

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom .
Tamo			
pričam	da ne	da ne	da ne
na:			

10. Idem u kafić/krčmu/gostionicu/disko da ne
redovito / katkad / rijetko / nikad.

	češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom.
Tamo			
pričam	da ne	da ne	da ne
na:			

11. Idem na misu (bogosluzja)

češkom	češkom i hrvatskom	hrvatskom .
da ne	da ne	da ne

ne idem na misu (bogosluzja).

12. Posjećujem internet stranice na:

češkom

češkom i hrvatskom

hrvatskom.

da ne

da ne

da ne

13. Časopise na češkom čitam redovito / katkad / rijetko / nikad.

14. Časopise na hrvatskom čitam redovito / katkad / rijetko / nikad.

15. Knjige na češkom čitam redovito / katkad / rijetko / nikad.

16. Knjige na hrvatskom čitam redovito / katkad / rijetko / nikad.

17. Radio slušam na češkom redovito / katkad / rijetko / nikad.

18. Radio slušam na hrvatskom redovito / katkad / rijetko / nikad.

19. TV emisije gledam na češkom redovito / katkad / rijetko / nikad.

20. TV emisije gledam na hrvatskom redovito / katkad / rijetko / nikad.

21. Na kojem jeziku trebaju biti novine namijenjene češkoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj?

češkom

češkom i hrvatskom

hrvatskom.

da ne

da ne

da ne

22. Na kojem jeziku trebaju biti radio i tv-emisije namijenjene češkoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj?

češkom

da ne

češkom i hrvatskom

da ne

hrvatskom

da ne

23. Na radnom mjestu pričam na

češkom

da ne

češkom i hrvatskom

da ne

hrvatskom.

da ne

24. U dućanu pričam na

češkom

da ne

češkom i hrvatskom

da ne

hrvatskom.

da ne

25. Sa susjedima pričam na

češkom

da ne

češkom i hrvatskom

da ne

hrvatskom.

da ne

26. U školi sam učio(la)

češki

da ne

češki i hrvatski istovremeno

da ne

hrvatski.

da ne

27. Moj suprug(a)- partner(ica) govori

češki

da ne

češki i hrvatski

da ne

hrvatski.

da ne

nemam supruga(u)-partnera

28. Moj suprug(a)-partner(ica) razumije

češki

češki i hrvatski

hrvatski.

da ne

da ne

da ne

nemam suprug(a)u-partnera(icu)

29. Moje poznavanje hrvatskog i češkog pomoglo mi je u učenju engleskog /
ruskog / njemačkog ili nekog drugog stranog jezika?

da ne

30. Volim engleski.

da ne

31. Volim ruski.

da ne

32. Volim njemački.

da ne

Kratka biografska bilješka

Rođena sam 11. travnja 1992. godine u podravskom gradu Koprivnici. Ondje sam završila osnovnu i srednju školu. Od 1999. do 2007. godine pohađala sam Osnovnu školu »Braća Radić« u Koprivnici, a te iste godine upisala sam prvi razred Gimnazije »Fran Galović« u Koprivnici – smjer opća. 2011. godine upisujem Učiteljski fakultet u Čakovcu.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Mateja Peter, izjavljujem da sam diplomski rad pod naslovom *Hrvatsko-češka dvojezičnost na primjeru jedne obitelji iz daruvarskog kraja* izradila samostalno koristeći se literaturom, vlastitim znanjem i uz sumentorstvo doc.dr.sc. Vladimira Legca.

Mateja Peter

Ime Prezime

Izjava o javnoj objavi rada

Naziv visokog učilišta

IZJAVA

kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj rad

naslov

vrsta rada

u javno dostupnom institucijskom repozitoriju

i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

U _____, datum

Ime Prezime

OIB

Potpis
